

АНТРОПОЛОГО-КОМУНІКАТИВНИЙ МЕТОД ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ КОМПРОМІСУ І КОНФЛІКТУ У ТРАНСЦЕНДЕНТНІЙ ТА ІМАНЕНТНІЙ СКЛАДОВІЙ ПРАВА

Аналізується можливість застосування антрополого-комунікативного методу для дослідження правового компромісу і правового конфлікту. Пропонуються шляхи подолання конфліктів у сфері права, визначається його роль у досягненні компромісу.

Ключові слова: *правовий компроміс, правовий конфлікт, антрополого-комунікативний метод, сутність права.*

Анализируются возможности применения антрополого-коммуникативного метода к исследованию правового компромисса и правового конфликта. Предложены пути разрешения конфликта в сфере права, определена роль права в достижении компромисса.

Ключевые слова: *правовой компромисс, правовой конфликт, антрополого-коммуникативный метод, сущность права.*

Here have been analyzed possibilities of using the anthropology-communicative method in researching legal compromise and legal conflict. Here've been proposed the ways of conflicts resolution in the sphere of law, defined the role of law in reaching a compromise.

Key words: *legal compromise, legal conflict, anthropology-communicative method, essence of law.*

Можна назвати декілька чинників (переваг), які зумовлюють необхідність застосування *антрополого-комунікативного підходу* до дослідження *правового конфлікту і правового компромісу*.

По-перше, існує *необхідність модернізації загальної моделі взаємовідносин «суспільство – держава – людина»*, в якій на зміну етатистським та юснату-

ралістським уявленням має прийти пізнання того, що зазначені суб'єкти – це перш за все партнери, які функціонують у людському середовищі і разом розв'язують спільні завдання.

А. В. Поляков слушно зазначає, що конфлікт, залежно від ступеня розвитку і гостроти, може бути охарактеризований і як *перешкода* в правовій комунікації, і як *причина* її розриву¹.

По-друге, *існує необхідність у модернізації правового забезпечення (охоро-ни та захисту) людської комунікації*.

Таке забезпечення у більшості випадків має реалізовуватись не за допомогою апарату примусу, заборон та обмежень, що відображають насильницький аспект права, а бути побудованим на засобах *правового компромісу*. При цьому застосування фізичного примусу не виключається, воно тільки має із більш інтенсивного та загального набути характеру стимулюючого та індивідуального.

Ідея щодо перебільшення у *правовому забезпеченні стимулюючого впливу над примусом* висвітлена у працях багатьох вчених-правників.

За словами, наприклад, Д. Ллойда, не кожна визначена в законодавстві норма повинна бути забезпечена *примусом*, хоча останній може бути необхідним елементом ефективної правової системи. При цьому було б помилково вважати ці норми неправовими².

На думку Г. Єллінека, право є слабким, якщо базується переважно на засобах примусу. Сутність правових норм не скільки у примусі, стільки у *стимулюванні та гарантуванні* нормальної динаміки суспільного життя³.

Як стверджує В. В. Лапаєва, примус не є визначальною ознакою права. Право необхідно розуміти як результат і засіб *соціального компромісу*, що допомагає розкрити його інтеграційні (об'єднуючі) якості⁴.

Таким чином, використання *антрополого-комунікативного підходу* до пізнання права більше сприяє встановленню *правової компромісності* у суспільстві, ніж застосування інших типів праворозуміння.

Перевагою застосування *антрополого-комунікативного підходу* до дослідження *правового компромісу і правового конфлікту* є характер буття цих правових явищ. Саме *антрополого-комунікативний підхід* дозволяє виявити взаємозв'язок *трансцендентного та іманентного* у процесі упорядкування *конфліктів і компромісів*.

Такий висновок пов'язаний з тим, що *трансцендентне в праві* – це зовнішні стосовно права як цілого соціальні чинники, які проявляються у поведінці суб'єктів, що здійснюється у правовідносинах. У свою чергу, *іманентне в праві* – це правові норми, процес їх утворення та реалізація у правовідносинах.

За словами І. О. Ільїна, право обумовлюється взаємозв'язком трансцендентного та іманентного. При цьому такий взаємозв'язок має *конфліктний або компромісний характер*⁵.

Звідси, як правильно стверджує П. Шлаг, найважливішим для буття права та його дослідження є *стан діалогу (компромісу) між трансцендентним та іманентним*. При цьому *трансцендентне* є генетичною та функціональною засадою права, а *іманентне* – спеціально-юридичною складовою буття права⁶.

Разом з тим у багатьох випадках зазначений діалог не відбувається у зв'язку із комунікативною природою суб'єктів, яка реалізується як у *компромісних*, так і у *конфліктних* відносинах, зокрема правових. З огляду на це, право не може бути відокремлене від інших соціальних явищ і не є самодостатнім феноменом, закритою системою, яка функціонує за власними законами поза буттям суспільства. Інакше кажучи, для всебічного пізнання права необхідно досліджувати його з точки зору внутрішнього (*антропологічного*) та зовнішнього (*комунікативного*) буття людини.

Враховуючи комунікативно-антропологічну методологію⁷, можна виявити особливості *правового компромісу і правового конфлікту у трансцендентній та іманентній складовій права*.

Так, *правові компроміси і правові конфлікти у межах іманентної складовій права* найчіткіше можна виявити під час *антрополого-комунікативного аналізу правових текстів*. Зазначений аналіз обумовлюється виконанням таких завдань.

По-перше, на підставі *антрополого-комунікативного аналізу правових текстів* можна отримати емпіричні дані про правові умови життєдіяльності індивіда, групи (об'єднання) людей, держави та суспільства⁸.

По-друге, за допомогою зазначеного аналізу можна виявити найгостріші проблеми та рівень ефективності *правового регулювання* відносин між суб'єктами права, модель яких закріплена у правовому тексті⁹.

Нарешті, застосування антрополого-комунікативного аналізу дозволяє виявити найперспективніші методи правової регламентації з погляду *комфортності (компромісності)* реалізації людьми правових установок¹⁰.

При цьому *антрополого-комунікативний* аналіз правових текстів здійснюється у межах таких стадій.

1. *Теоретико-аналітична стадія*, яка полягає у визначенні цілей правового документа або цілей правового регулювання.

У межах цієї стадії пізнається стан суспільства, суспільних відносин, як кінцевий результат правового регулювання, а також доступність, зрозумілість правового тексту з точки зору правил юридичної техніки, можливість *переконавання (компромісу), спрямування правосвідомості людини на досягнення узгодженості в комунікаціях з іншими суб'єктами*.

2. *Змістовно-онтологічна стадія*, яка полягає в аналізі правового регулювання, модель якого міститься в юридичному тексті (документі).

У межах цієї стадії пізнається зміст правового регулювання в цілому, конкретність та логіка юридичного упорядкування діяльності суб'єктів з погляду зручності реалізації способів та елементів такого регулювання. На цій стадії також можна виявити наявність правових механізмів, які реалізуються за допомогою *або переконання, або примусу і мають відповідно компромісний або конфліктний характер*.

3. *Змістовно-комунікативна стадія*, яка полягає у дослідженні спеціально-юридичного впливу права на діяльність людини, групи людей (об'єднань людей) та суспільства і вивченні динаміки правовідносин, що здійснюються завдяки правовому тексту (документові).

У межах цієї стадії пізнається сутність і вид правовідносин, характер забезпечення правовим текстом основних прав та свобод людини, суб'єктивні і частково об'єктивні оцінки правового тексту (документа)¹¹ (розрядка-доповнення наше – С. Б.).

У свою чергу *правові компроміси і правові конфлікти* у межах *трансцендентної* складової права найчіткіше проявляються у динаміці правовідносин.

При цьому, як правильно стверджується у юридичній літературі¹², *правові конфлікти*, пов'язані з динамікою правовідносин, проявляються як у теорії, так і у практиці.

У *теоретичній площині* *правові конфлікти* пов'язані з аналізом не *суб'єктно-суб'єктних відносин, урегульованих нормами права*, – *правовідносин, а суб'єктно-об'єктних відносин, що притаманні науці управління, які відображають характер зв'язку суб'єкта та об'єкта діяльності*¹³. Зрештою це призводить до двоїстого категоріального апарату у правознавстві, термінологічної плутанини і, як наслідок, до помилкового праворозуміння та правореалізації суб'єктами права.

За словами Н. С. Пилогіної, головне завдання *антрополого-комунікативного методу* правового пізнання — це зміна правосвідомості щодо застосування замість *суб'єктно-об'єктних відносин суб'єктно-суб'єктних*, тобто включення перших в об'єм других¹⁴.

Автор підтримує позицію тих науковців, які довели, що відображення *діяльності* через поняття «*суб'єктно-об'єктних відносин*» притаманне сфері управлінських, політичних наук, при вивченні проблем вибору оптимальних форм управлінського впливу владного суб'єкта на суспільні системи, а також при дослідженні стратегічних цілей та засобів цього впливу. Разом з тим за допомогою цього поняття *не слід ідентифікувати діяльність у сфері юриспруденції, автоматично переносити його у правознавство*, предметом вивчення якого є урегулювання вольових суспільних відносин, тобто не окремих впливів (або системи односторонніх впливів, навіть побудованої з урахуванням активної участі об'єкта управління у процесі останнього), а завжди *взаємодія* індивідів та їх об'єднань, модель якої закріплена у правових нормах. Звідси категорія «*діяльність*» (діяльність держави, фізичних та юридичних осіб) в юриспруденції завжди виступає як категорія, підпорядкована щодо категорії «*правовідносини*», тобто вона визначає фактичну поведінку їх учасників. Таким чином, категорія «*діяльність*» має цінність для правової науки в ракурсі дослідження співвідношення реальної поведінки учасників правовідносин з їхніми правами та обов'язками¹⁵.

Отже, *антропологічно-комунікативний* метод пізнання права, на прикладі дослідження теорії правовідносин, допомагає виявити *правові конфлікти* у межах теоретичної площини *трансцендентної складової* права.

Щодо *практичної площини трансцендентної складової права*, то *правові конфлікти і правові компроміси* безпосередньо проявляються у динаміці правовідносин. Яскравим прикладом цього є запропонована в літературі класифікація правовідносин на регулятивні, охоронні та захисні.

Звідси, як зазначає А. С. Спаський, існують випадки, коли для розмежування функцій права недостатньо критерію наявності або відсутності *примусу*.

У таких ситуаціях критерієм розмежування регулятивної та охоронної функцій права є *характер юридичного конфлікту та наявність або відсутність процесу реалізації права на захист*¹⁶.

При цьому, на думку А. В. Полякова, правовий конфлікт, залежно від ступеня розвитку й гостроти, може бути охарактеризований і як *перешкода* в правовій комунікації, і як *причина* її розриву (правопорушення)¹⁷. Відповідно до такого підходу реалізація охоронної функції забезпечує ліквідацію *перешкоди* в правовій комунікації, яка пов'язана з *конфліктами неділіктного характеру*. У свою чергу регулятивна функція права характеризується *компромійною моделлю* поведінки суб'єктів, а захисна виявляється у зв'язку із вчиненням правопорушення (*конфлікту деліктного характеру*).

Отже, *антропологічно-комунікативний* метод пізнання права, на прикладі дослідження здійснення динаміки правовідносин, допомагає виявити *правові конфлікти* у межах практичної площини *трансцендентної складової* права.

З огляду на це можна стверджувати, що загально визнані формально-логічні методи пізнання права не дозволяють виявити особливості конфліктів і компромісів у межах правових текстів. Крім того, застосування зазначених методів не створює теоретичного та емпіричного фундаменту для зміни парадигми правотворення і гуманізації (*компромійності*) правового регулювання.

Можна зробити такі узагальнення щодо переваг застосування антрополого-комунікативного підходу в дослідженні правового компромісу і правового конфлікту.

По-перше, існують чинники, які зумовлюють переваги застосування *антрополого-комунікативного підходу* при дослідженні *правового конфлікту і правового компромісу*. До таких чинників належать:

- наявність *модернізації загальної моделі взаємовідносин «суспільство – держава – людина»*, в якій зазначені суб'єкти мають бути перш за все *партнерами*, які функціонують у людському середовищі і разом розв'язують спільні завдання;

- необхідність *удосконалення правового забезпечення людської комунікації*, яке має здійснюватися не за допомогою апарату примусу, заборон та обмежень, що відображають насильницький аспект права, а бути побудованим на засобах *правового компромісу*;

- наявність та функціонування *біполярної моделі соціального життя*, в якій соціальна комунікація характеризується двома парадигмами: з одного боку – парадигма *компромісу*, з іншого – парадигма *конфлікту*.

По-друге, визначено *переваги антрополого-комунікативного типу равопізнання конфлікту і компромісу* і доведено недосконалість інших методологічних підходів до дослідження зазначених правових явищ. До таких переваг *антрополого-комунікативного підходу* належать:

- дослідження моделі *взаємовідносин «суспільство – держава – людина»* як дуалістичного протиріччя *конфлікту і компромісу*;

- пріоритетність застосування *стимулюючого правового впливу*, що зумовлює *компромійність* правовідносин;

- розкриття індивідуального та соціального аспектів динаміки *правокомпромійних і правоконфліктних* відносин;

– функціонування *конфлікту і компромісу* як сутнісних засад права, що, на відміну від інших типів правовізнання, допомагає відобразити всі аспекти правової реальності;

– виявлення соціального аспекту (процесу легалізації та легітимізації правових норм) *внутрішніх правових конфліктів* та *компромисності* правової системи;

– об'єктивація *правових конфліктів і правових компромісів* у певну форму (правовий текст) іа реалізація у відповідних правовідносинах;

– пізнання сутності *правового компромісу і правового конфлікту* у процесі легалізації та легітимізації правових норм;

– встановлення взаємозв'язку *трансцендентного та іманентного* у процесі *правового упорядкування конфліктів і компромісів*.

По-третє, розвинуто положення про те, що за допомогою *антрополого-комунікативного підходу* здійснюється синтез усіх проявів *правового компромісу і правового конфлікту*, що пов'язано із дослідженням людини як індивіда та соціального елемента.

Нарешті, доведено, що *антрополого-комунікативне пізнання* об'єднує теоретичну і практичну сфери буття правових компромісів і правових конфліктів.

1. Поляков А. В. Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: Курс лекций. – СПб.: СПб. гос. ун-т, 2004. – С. 619. **2. Ллойд Д.** Идея права: Репрессивное зло или социальная необходимость? / Пер. с англ.: М. А. Юмашева, Ю. М. Юмашев; Науч. ред. Ю. М. Юмашев. – М.: ЮГОНА, 2002. – С. 49. **3. Еллинек Г.** Общее учение о государстве. – СПб.: Издание Юридического книжного магазина Н. К. Мартынова, 1908. – С. 245–246. **4. Лапаева В. В.** Социология права: в поисках новой парадигмы // Государство и право. – 1992. – № 7. – С. 25. **5. Ильин И. А.** Путь к очевидности. – М.: Республика, 1993. – С. 125–126. **6. Schlag P.** Missing pieces: a cognitive approach to law // Texas Law Review, 1989, № 67, p. 1200–1210. **7. Пучков О. А.** Юридическая антропология и развитие науки о государстве и праве (теоретические основы): Дис. ... докт. юрид. наук: Спец.: 12.00.01. – Уральская гос. юрид. академия, 2001. – С. 450–451; **Бачинин В. А.** Антропосоциологические проблемы права // Известия вузов. Правоведение. – 2001. – № 3. – С. 30–35. **8. Холостова Т. В.** Человек как предмет социально-антропологического исследования // Очерки социальной антропологии. – СПб.: Петрополис, 1995. – С. 75–80. **9. Пучков О. А.** Антропологическое постижение права: Монография. – Екатеринбург: Уральская гос. юрид. академия, 1999. – С. 54–58. **10. Ковлер А. И.** Антропология права: Науч. изд. – М.: Изд-во НОРМА, 2002. – С. 78–87. **11. Пучков О. А.** Юридическая антропология и развитие науки о государстве и праве (теоретические основы): Дис. ... докт. юрид. наук: Спец.: 12.00.01. – Уральская гос. юрид. академия, 2001. – С. 451–452. **12. Спаський А. С.** Правовідносини за участю органів внутрішніх справ у надзвичайних ситуаціях: теоретико-правовий аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец.: 12.00.01 / Харк. нац. ун-т внутрішніх справ, 2007. – С. 12–13; **Пилогина Н. С.** Антропологический метод познания права: теоретико-правовой анализ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец.: 12.00.01. – Кубанский гос. ун-т, 2009. – С. 8–9. **13. Спаський А. С.** Правовідносини за участю органів внутрішніх справ у надзвичайних ситуаціях: теоретико-правовий аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец.: 12.00.01 / Харк. нац. ун-т внутрішніх справ, 2007. – С. 14–16. **14. Пилогина Н. С.** Антропологический метод познания права: теоретико-правовой анализ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец.: 12.00.01. – Кубанский гос. ун-т, 2009. – С. 11–17. **15. Спась-**

кий А. С. Правовідносини за участю органів внутрішніх справ у надзвичайних ситуаціях: теоретико-правовий аспект: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: Спец.: 12.00.01 / Харк. нац. ун-т внутрішніх справ, 2007. – С. 5–6. **16.** Там само. – С. 8–9. **17.** *Поляков А. В.* Общая теория права: Проблемы интерпретации в контексте коммуникативного подхода: Курс лекций. – СПб.: СПб. гос. ун-т, 2004. – С. 619–620.